

Vasilije Topalov • Maja Radanović • Milan Ubavić
KLINIČKA SEKSOLOGIJA
II deo

Recenzenti

Prof. dr Dragan Kovačević, kardiolog

Primarius dr Vasa Petrović, ginekolog

Dr Nebojša Baračkov, psihijatar

Vasilije Topalov • Maja Radanović • Milan Ubavić

KLINIČKA SEKSOLOGIJA

II deo

PROMETEJ
Novi Sad

Sadržaj

PREDGOVOR	9
Dr Nebojša Baračkov, psihijatar	
SEKSUALNOST U OSVITU LJUDSKE CIVILIZACIJE	11
Ljiljana Suvajdžić i Božidar Dejanović	
ISTORIJA POLNIH BOLESTI U VOJVODINI.....	35
Tea Kepčija Medić	
SEKSUALNO PONAŠANJE.....	49
Maja Radanović	
PREVAZILAŽENJE SEKSUALNIH DISFUNKCIJA PSIHOTERAPIJOM.....	65
Miroslava Vučetić-Ćirić	
SEKSUALNE DISFUNKCIJE I ULOGA KARDIOLOGA.....	77
Vasilije Topalov	
SEKS U STARIJIM GODINAMA.....	93
Vasilije Topalov	
ULOGA PSIHIJATRA U DIJAGNOSTICI I LEČENJU SEKSUALNIH DISFUNKCIJA.....	107
Tanja Neatnica	
SEKSUALNE DISFUNKCIJE KOD OBOLELIH OD DIJABETESA MELITUSA.....	119
Vasilije Topalov	
PSIHOLOGIJA I PSIHPATOLOGIJA SEKSUALNOSTI.....	151
Gordana Mišić Pavkov	
HORMONI I SEKSUALNA DISFUNKCIJA.....	161
Milan Ubavić	

PLANIRANJE PORODICE	171
Aleksandra Kapamadžija	
NEISKORIŠĆENA VEZA ILI BRAK.....	189
Maja Radanović	
POLNO PRENOSIVE BOLESTI IZAZVANE BAKTERIJAMA I VIRUSIMA	201
Zoran Golušin	
PRIMENA PREEKSPOZICIONE PROFILAKSE KOD HIV INFEKCIJE.	231
Maja Radanović	
SEKSUALNE DISFUNKCIJE HIV-POZITIVNIH PACIJENATA.....	251
Maja Radanović	
SEKSUALNE IGRAČKE – SEKSUALNA POMAGALA	277
Vasilije Topalov	
PEJRONIJEVA BOLEST	289
Vasilije Topalov	
SARADNJA SE VEŠTAČKOM INTELIGENCIJOM.....	303
Vasilije Topalov, Lucija Vajda, Miroslav Vajda	
HOMOSEKSUALNOST	309
(PRILOG VEŠTAČKE INTELIGENCIJE)	
D O D A T A K.....	313

Autori

Vasilije Topalov, kardiolog, redovni profesor Medicinskog fakulteta u Novom Sadu, Univerziteta u Novom Sadu

Maja Radanović, primarijus, specijalista medicine rada, Dom zdravlja Novi Sad

Milan Ubavić, profesor na Katedri za fiziologiju i patofiziologiju, Farmaceutski fakultet u Novom Sadu, Univerzitet u Novom Sadu

Ljiljana Suvajdžić, vanredni profesor i viši naučni suradnik na Medicinskom fakultetu u Novom Sadu, Univerzitet u Novom Sadu

Božidar Dejanović, gastroenterolog i hepatolog, Medicinski fakultet Novi Sad, Univerzitet u Novom Sadu

Tea Kepčija Medić, specijalista dermatovenerolog, Dom zdravlja Novi Sad

Miroslava Vučetić Ćirić, psiholog, privatna ordinacija Nebojša Baračkov

Tanja Neatnica, psihijatar, profesor na Medicinskom fakultetu u Novom Sadu, Univerzitet u Novom Sadu

Gordana Mišić Pavkov, neuropsihijatar i specijalista sudske psihijatrije, redovni profesor na Medicinskom fakultetu u Novom Sadu, Univerzitet u Novom Sadu

Aleksandra Kapamadžija, ginekolog, privatna ordinacija

Zoran Golušin, dermatovenerolog, redovni profesor na Medicinskom fakultetu u Novom Sadu, Univerzitet u Novom Sadu

Lucija Vajda, student stomatologije, Medicinski fakultet Novi Sad, Univerzitet u Novom Sadu

Miroslav Vajda, veza sa veštačkom inteligencijom

Predgovor

Knjiga pred vama predstavlja proizvod saradnje stručnjaka i stručnjakinja iz više oblasti kojima se seksualna medicina bavi. Zbog toga je ponekad neujednačena ritmom i tonom, ali je svaki njen deo bitan, a na kraju knjiga sama daje čitaocima neophodna znanja za bavljenje ovim delom medicine. Nažalost seksualna medicina na našim prostorima nikada do sada nije predstavljena kao zasebna oblast, nego više kao prirepak “glavnih” grana medicine. Ovaj i prethodni tom udžbenika su, nadam se, prvi nagoveštaji promene paradigme prema ljudskoj seksualnosti u našoj sredini, a koje studenti novosadskog Medicinskog fakulteta imaju čast da prvi pročitaju. To zapostavljanje seksualne medicine je protivno svemu na šta nas nauka upućuje, a u knjizi ima da se pročita: da je seksualnost jedna od mera kvaliteta života po SZO, takođe da je seks jedna od šest psiholoških gladi po Eriku Bernu. U knjizi možete da nađete sve na jednom mestu, od praistorije, do savremenih fenomena XXI veka kao što je hikikomori. U knjizi pronalazimo standarde znanja, kao i najnovija saznanja iz oblasti psihijatrije, internih bolesti, hirurgije, endokrinologije, farmakologije, ginekologije, dermatovenerologije, infektologije i neurologije. Zahvalnost što je ovo delo ugledalo svetlo dana trebalo bi pre svega da ukažemo Prof. dr Vasi Topalovu, zbog njegovog znanja, entuzijazma i neverovatne energije da pored svih prepreka i stigme koja prati ovu oblast, pokrene deo naučne zajednice Novog Sada, uglavnom okupljene oko Seksološke sekcije Društva lekara Vojvodine, u zajednički poduhvat. Takođe profesor Topalov je pionir u još nečemu. U ovoj knjizi je korišćena AI za izradu poglavlja o homoseksualnosti. Možda je to bila nužnost ali od generacije koja nam je donela post-istinu, bilo je očekivati da se desi i post-nauka: pa da vidimo šta nam to donosi. Takođe imamo priliku da se kroz udžbenik podsetimo koleginice koja nije više sa nama, Prof. dr Gordane Mišić-Pavkov. Iz njenog ranijeg rada možemo da se upoznamo i sa nekim posebno osetljivim temama, ali moramo da uzmemo u obzir vremensku distancu kada je tekst nastao, da ne bi prestrogo sudili. I tu vidimo kako se ljudsko znanje menja i napreduje kroz vreme. I ne vidim to kao nešto lose, što je bilo ili što će biti, nego kao obeležje ljudskog roda koje stremlji znanju. Tako vidimo da ni jedno delo ne može biti Biblija – odnosno neosporan tekst, nego samo poziv u nova istraživanja. Iz ovog udžbenika studentkinje i studenti će imati odličnu bazu znanja za izborni predmet seksualne medicine, a kasnije im to može biti priruč-

nik u radu sa pacijentima. Zbog toga poruka koleginicama i kolegama koji se drznu da zakorače u oblast seksualne medicine, na prostorima gde se reč sveštenika više poštuje nego reč lekara, i u ovom vremenu gde se novac više vrednuje nego znanje: Ne odustajte – na pravom ste putu jer je integracija seksualnosti u savremeno shvatanje zdravlja neminovnost ako mislimo da ljudski rod potraje. I naravno čuvajte se! Jer gde je stigma, nije daleko ni batina.

Dr Nebojša Baračkov, psihijatar

SEKSUALNOST U OSVITU LJUDSKE CIVILIZACIJE

Ljiljana Suvajdžić i Božidar Dejanović

Seksualnost ili zaboravljen naziv polnost, svesrdno zamenjen tuđicom seks, što znači pol, nije kategorija vezana isključivo za čoveka.

Eukarioti mogu da se razmnožavaju polno, što omogućava genetsku raznolikost, kao i mogućnost adaptacije i preživljavanja različitih promena u životnoj sredini.

Kambrijum je deo istorije planete u kom je došlo do eksplozije života upravo zbog polnog razmnožavanja.

Shodno tome, od kambrijuma do pleistocena, sukcesivnim selekcijama razvio se i ljudski predak, *Homo habilis*, pre oko 1,8 miliona godina, na obali afričkog jezera Turkano.

Podsetimo se ...

Po danas prihvaćenim teorijama, smatra se da je naš kosmos nastao pre 13,7 milijardi godina Velikim praskom. Prva tri minuta bila su dovoljna da se konstituiše sve što je neophodno i dovoljno za postanak sveta onakvog kakav je danas. Naša planeta formirana je pre oko 5 milijardi godina kao užarena lopta. Od tada do danas polovina vremena bila je potrebna da se pojavi celularni oblik života, a druga polovina da živa materija evoluirala do „materije koja misli”.

PRAISTORIJSKA UMETNOST

De gustibus non est disputandum (O ukusima se ne raspravlja)

Kada je živa materija evoluirala do „materije koja misli” i postala kreativna, nastala je praistorijska umetnost. Smatra se da je to bilo pre oko 300000 godina. Kontinuirana praistorijska umetnost, međutim, može se pratiti tek od mlađeg paleolita (pedesetak hiljada godina p. n. e.). Do mlađeg paleolita, praistorijski umetnik je oslikavao uglavnom zidove pećina prikazima životinja i prizorima iz lova. Tek pedesetak hiljada godina p. n. e. počinje da se fokusira na nove teme – figurine oblika i veličine šake – eufemističkom ironijom nazvane Venera i Falus. Rasprave o tome šta je starije, kult Venere ili kult Falusa

podsećaju na pitanje – šta je starije, kokoška ili jaje. Najstariji je Blančardov (Blanchard) falus (od roga bizona) pronađen u Francuskoj i datiran na 36.000 godina p. n. e. Najstarija (iako najskorije pronađena, tek 2008. godine) Paleolitska Venera datirana je na 40000–35000 godina p. n. e, pronađena u Hole Felsu u Nemačkoj, a izrađena je od mamutove kljove. Ne smemo zaboraviti da je to bilo vreme poslednjeg ledenog doba, Virma (Wirm). Pošto je bilo hladno, ljudi nisu hodali nagi. Umetnik je morao da uloži poseban napor da razodene ženu, koja mu je služila kao model.

Sve **paleolitske Venere**, bez obzira na to u kom su delu sveta pronađene, imaju slične fenotipske karakteristike: sve su „elegantno popunjene”, s dobro naglašenim sekundarnim seksualnim karakteristikama (velike grudi, naglašena stražnjica, bokovi i kukovi, i obavezno naznačen „magični trougao”), dok neke od njih deluju kao da su imale steatopigiju. Lepota je uvek bila u oku posmatrača.

Najpoznatije paleolitske Venere su: nemačka iz Hole Felsa 40000–35000 p. n. e, češka iz Vestonicka 29.000–25.000 p. n. e, moravijska 22.860 p. n. e, francuska Venera iz Lespiga 25000– 20000 p. n. e. i austrijska vilendorfska 22000–21000 godina p. n. e. Sve ove Venere i Faluse mi uporno nazivamo boginjama u službi kulta plodnosti. Kao ni današnji, ni čovek paleolita nije imao isključivo nagon za produženjem vrste kada „razmenjuje svoj genetski materijal” ili flertuje s osobom koja ga erotski, emotivno, mentalno ili na neki drugi način privlači.

Imamo li, dakle, pravo da tvrdimo da je to bio samo i isključivo kult plodnosti? Postoje dela koja eksplicitno pokazuju da paleolitskom umetniku *ars amoris* nije strana: crtež dve životinje koje između sebe formiraju telo nage žene s istaknutim polnim organom, na steni falusoidnog oblika u pećini Šove na jugu Francuske 31000 godina p. n. e., i erotska slika rugalica, gravura na kosti (Isturic, jugozapad Francuske, mlađi paleolit 16000–10000 godina p. n. e.). Da li je moguće da je i takav izgled Venere bio erotski ukus paleolitskog umetnika? Ukoliko su skulpture Venere rađene samo zbog kulta plodnosti (brojnim porođajima deformisano telo žene), zašto su se njihove karakteristike promenile u neolitu?

Neolitske Venere su značajno vitkije, čak po sadašnjim merilima imaju prihvatljive proporcije. Izuzetak su Venere s Malte i iz Turske koje i u periodu neolita imaju groteskne obime. Međutim, i danas u nekim regionima sveta, naročito u Aziji, pojam lepote i seksepila jeste dobro ugojena žena. Eklatantan primer neolitskih Venera u našoj sredini jeste Crvenokosa boginja (starčevačka kultura) i Dama iz Vinče (Lady of Vinča, vinčanska kultura). I jedna i druga figurina sadrže u sebi sjedinjene attribute ženskosti i muškosti, u zavisnosti od

perspektive iz koje se posmatraju. Gledano spreda, vidi se dama, a od pozadi (starčevačka) ili sa strane (vinčanska), penis u erekciji. Inače, težnja neolitskih umetnika širom sveta bila je da u istu statuu smeste i lepu ženu i sopstvenu reakciju na taj prizor. Možda je trenutak da se zamislimo nad svojim licemerjem i lažnom čestitošću. Zbog čega je svaka statua, statueta ili crtež nage žene uvek i obavezno „boginja plodnosti“, čak i Crvenokosa boginja pronađena tek 1989. godine?¹

MESOPOTAMIJA

„Sve što znam, naučio sam od Enkheduane.”

V. Šekspir

Mesopotamija, što znači ‘zemlja između dve reke’, smatra se kolevkom naše civilizacije. Ona predstavlja kolaž nekolicine država – Sumera, Akada, Asirije i Vavilona – i civilizaciju koja nas je zadužila prvim pismom, točkom, kalendrom, lukom u arhitekturi, mapama zvezdanog neba, proizvodnjom vina i piva, udarila temelje matematici, astronomiji, građevini (Sumerani su poznavali luk u građevini, koji su ponovo otkrili tek gotski graditelji) i medicini. Ostavila nam je Viseće vrtove kao svetsko čudo (Nabukodonosor, novo vavilonsko carstvo). Takođe nam je ostavila prvi pisani zakon robovlasničkog društva – Hamurabijev zakon.

¹ Kultura Lepenskog Vira je jedna od najvažnijih i najsloženijih kultura praistorije. Smatra se da je počela da se razvija oko 7.000 godina p. n. e, dakle, u mezolitu. Poznata je po ribolikim statuetama. Kod nekih je veoma istaknuta vulva. Starčevačka kultura je srednjeneolitska, a rasprostirala se po centralnom Balkanu. Bila je, međutim, povezana s drugim delovima Balkana i srednje Evrope, te se danas govori o Starčevo-Kereš-Kriš kulturi prema nalazištima u Mađarskoj i Rumuniji. Poznata je po čuvenoj Crvenokosoj boginji, pronađenoj 1989. godine na lokalitetu Donja Branjevina kraj Odžaka. Vinčanska kultura je poznata po vinčanskom pismu, što je kultura mlađeneolitska i ranoneolitska, čime postaje upitno gde je nastala pismenost ljudske civilizacije. Nazvana je po velikom naselju na desnoj obali Dunava – Vinča. Obuhvatala je veliku teritoriju: od srednjeg Potisja na severu do Skopske kotline na jugu i od reke Bosne i Usore na zapadu do Sofijskog bazena na istoku. U to doba usavršena je metalurgija bakra i zlata, čime su paleobalkanska plemena bila prva u Evropi koja su poznavala metalurgiju uopšte.

Možda je trenutak da se ovde zapitamo zbog čega smo toliko lažno skromni i ignorišemo brojne arheološke dokaze o najranijoj civilizaciji Evrope, možda i sveta, koja je počela da se razvija u Podunavlju, a ima kontinuitet od mezolita do danas, kroz starčevačku i vinčansku civilizaciju.

SUMER I AKAD

Između 4000. i 3000. p. n. e. na teritoriji današnjeg Iraka, istočne Sirije i Irana razvila se civilizacija Mesopotamija. Njena istorija je obeležena stalnim sukobima, koji su osujećivali dugotrajnije ujedinjavanje cele oblasti. Ipak, postoji zajedničko nasleđe na kome se razvila cela civilizacija, a koje su uspostavili Sumeri.

Prvi stanovnici su Sumeri, azijski narod na jugu, i Akadi, narod semitskog porekla na severu. U njihovoj religiji veliku ulogu igra Mit o Gilgamešu (priča o potopu), koji svakako ima i istorijsku podlogu. Kraj Džemedetnarskog perioda obeležen je nizom potopa. Glavni grad Sumera (3500–2340 godine p. n. e.) bio je Uruk, gde su Sumeri osmislili prvo pismo u istoriji čovečanstva – klinasto pismo.

U Mesopotamiji, medicina je imala svog boga zaštitnika, čiji simbol, zmija obavijena oko žezla, potiče iz trećeg milenijuma p. n. e. Kult zmije postojao je kod svih drevnih naroda, preuzeli su ga Grci, a on se održao sve do danas. Najstariji dosad poznati pisani medicinski dokument jeste glinena pločica iz Nipura.

Sumeri su prvi tvorci ove visokorazvijene kulture. Počev od 3500. p. n. e. nastali su u Sumeru prvi gradovi-države, među kojima su najpoznatiji bili Uruk, Ur, Kiš, Nipur i Lagaš. Državno uređenje je bilo teokratski socijalizam, gde su u vladajući sloj spadali vladar, velikodostojnici i sveštenstvo, dok su slobodnim građanima pripadali činovnici, trgovci i zemljoradnici. Robova je bilo malo, poticali su iz ratnih pohoda, a pripadali su isključivo vladaru ili hramovima. Akad (2340–2180 godine p. n. e.), koji je nastao stapanjem Semita sa Sumerima, nasledio je Sumer oko 3000. p. n. e., a potom su Vavilonci i Asirci nastavili i dalje razvijali sumersku kulturu.

O odnosu između muškaraca i žena, kao i o shvatanju i ispoljavanju seksualnosti u Mesopotamiji, dosta se može saznati iz njihove erotske poezije, koja je pisana u metaforama kako bi probudila čula i nadahnula maštu. Slatkoća voljene osobe poređena je s urmama i medom. Penis „niče” dok ulazi u erekciju, pubične dlačice su „bokor salate, a klitoris je „mala ptica”.

Među poetama Mesopotamije bilo je i žena. Štaviše, prvi poznati autor bila je upravo žena, Enkheduana, visoka sveštenica u Uru i veoma uspešna pesnikinja. Enkheduana je napisala ciklus sačinjen od 42 kratke himne koristeći se tradicionalnom sumerskom literarnom formom, uključujući i autobiografske elemente. Na primer, u himni „Optužba Nane” Enkheduana koristi svoje literarne sposobnosti da opiše kako je bila prisiljena da napusti svoj posao i pobegne iz Ura. Njena poezija je bila čuvana, proučavana i prepisivana u mesopotamijskim pisarskim školama i snažno je uticala na razvoj književnosti drevnog Bliskog istoka, posebno Mesopotamije. Vilijam Šekspir je svojevremeno rekao da sve što zna, naučio je od Enkheduane.

VAVILON

(*vavilu* – akadaska reč koja znači ‘božija kapija’)

U vreme Starog vavilonskog carstva, koje svoj puni razvoj dostiže u vreme Hamurabija (1792–1750. godine p. n. e.), donet je i prvi pisani zakon robovlastničkog društva – **Hamurabijev zakon**.

U vreme Novog vavilonskog carstva (612–539. godine p. n. e.) vladar Nabukodonosor ostavlja nam jedno od sedam svetskih čuda antike, Viseće vrtove, koje je sagradio kao poklon svojoj voljenoj ženi Semiramidi. Stoga ih često zovu i **Semiramidini vrtovi**.

Vavilon je suštinski prethodnik Rima kao pravna država. Početkom II milenijuma p. n. e. kralj Hamurabi je objedinio postojeće zakone i najvažnije sudske odluke kodeksom koji je ostao na snazi mnogo vekova. Iako u osnovi surovo, kao i svi zakoni Starog sveta, Hamurabijevo je zakonodavstvo socijalnije od većine zakonika toga doba. Ono pruža zaštitu slabijima, a time i ženama. Neki od aksioma vavilonske kulture koji regulišu položaj žene Hamurabijevim zakonikom sledeći su: ženska seksualnost je vlasništvo supruga; prekršaj ovog pravila je teško krivično delo; o porodičnom imetku treba da brine suprug/otac; žene, pogotovo udovice i razvedene, treba da dobijaju socijalnu pomoć.

Od 252 člana Zakonika, 64 su posvećena porodičnom pravu. Zakonik poznaje i priznaje treći pol, *salzikrum* (muškarci-žene), koji ima prava da nasleđuje imovinu kao muškarci. Takođe poznaje *girsequ*, muškarce koji imaju zadatak da seksualno opslužuju muškarce iz vladajuće klase. Očigledno je da su Vavilonci ne samo tolerisali homoseksualnost već su je utkali u svoj zakon. Ostale mesopotamske civilizacije (Sumer i Akad) takođe tolerišu homoseksualnost, osim jedne: Asirci su kažnjavali homoseksualce kastracijom.

Prostitucija je bila legitimno zanimanje, a mogla je biti *obična* ili *sveta*. Sveštenice u hramovima boginje Ištar imale su ulogu da seksualno zadovoljavaju putnike koji odsedaju u hramskim konacima. One su smatrane svetim prostitutkama i nazivane *ištaru*, što znači ‘device radosti’. Bile su vrlo poštovane i o njima se nije smelo ružno govoriti. Uvrediti rečju ili delom svetu kurtizanu bilo je zakonom kažnjivo. Obične prostitutke nisu bile toliko poštovane, ali ni proganjane. Skupljale su se oko hramova ili uz zidine grada i često su nosile posebne *kožne jakne* da bi se znalo šta im je profesija, dok im je bilo zabranjeno da nose zar kako bi se razlikovale od poštenih ili „poštenih” žena.

Moćni Vavilon pokorio je u VI veku p. n. e. Kir Veliki. Persijanci su vladali ovim prostorom (dinastija Sasanida) do 330. p. n. e. kada ih je pokorio Aleksan-